

Agrosphere as an Ontological Object and Theoretical Construct of Post-Non-Classical Science

UDC: 141.12:338.43-027.21"20"

DOI: <https://doi.org/10.15421/172445>**Miroshkina Nataliia**Ph.D., Senior Lecturer, <https://orcid.org/0000-0002-1255-0160>, minava7306@mnaeu.edu.ua**Surina Hanna**Ph.D., Senior Lecturer, <https://orcid.org/0000-0001-9180-1054>, surina@mnaeu.edu.ua*Mykolaiv National Agrarian University (Mykolaiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. Nowadays, the agrosphere is one of the most important components of the Earth's geographical envelope. The special ontological (existential) position of the agrosphere makes it relevant to determine its status in the context of the geographical envelope as an ontological object and to reveal the peculiarities of constructing knowledge about this object on the basis of post-non-classical rationality, which includes such generalized, abstract, human-centered knowledge in the general scientific and philosophical worldviews.

The purpose of the article is to establish the ontological status of the agrosphere, which is theoretically reflected in designing a new concept of it based on post-non-classical scientific rationality.

Results. The ontological and theoretical status of the agrosphere makes it a meta-scientific category, and not just a category of agrarian sciences, giving it a philosophical character, allowing us to consider the agrosphere not only as a sphere where biologically determined production is unfolding, but also as the foundation of civilization development. The multicomponent structure of the agrosphere requires it to be viewed as a socio-natural and human-centered system.

Conclusions. The study of the agrosphere on the basis of post-non-classical science and philosophy provides cultural meaning to scientific knowledge about it, rendering it not only of applied and specific scientific value, but also conveying meaning in life. Nowadays, there is no single theory of the agrosphere and no generally accepted definition of it. The ontological status of the agrosphere, which is reflected in the consensus post-non-classical theoretical construct, is built on the basis of requirements and reflects the direction of noospheric development.

Keywords: geographical envelope, ontology, ontological status, agrophilosophy, worldview, noosphere, biosphere, socio-natural system, post-non-classical rationality

Агросфера як онтологічний об'єкт та теоретичний конструкт постнекласичної науки

Мірошкіна Наталія, Суріна Ганна*Миколаївський національний аграрний університет (Миколаїв, Україна)*

Анотація

Актуальність. У наш час агросфера виступає одним з найважливіших компонентів географічної оболонки Землі. Особливе онтологічне (буттєве) положення агросфери робить актуальним визначення її статусу в контексті географічної оболонки як онтологічного об'єкту та розкриття особливостей конструювання знання про цей об'єкт на підставі постнекласичної раціональності, що включає таке узагальнене, абстрактне, людиноспрямоване знання в загальнонаукову та філософську картини світу.

Мета статті – визначення онтологічного статусу агросфери, який знаходить теоретичне відображення у конструюванні нового знання про неї на підставі постнекласичної наукової раціональності.

Результати дослідження. Онтологічний і теоретичний статус агросфери роблять її метанауковою категорією, а не лише категорією аграрних наук, надають філософичності, дозволяють розглядати агросферу не тільки як сферу, де розгортається біологічно обумовлене виробництво, але й як фундамент розвитку цивілізації. Багатокomпонентна будова агросфери ставить вимогу розглядати її як соціоприродну систему з людиноцентричною спрямованістю.

Висновки. Дослідження агросфери на базі постнекласичної науки та філософії надає знання про неї культурологічного сенсу, робить його таким, що має не лише прикладне і конкретно-наукове значення, але й містить життєві смисли. Наразі не існує єдиної теорії агросфери і навіть загальноприйнятого її визначення. Онтологічний статус агросфери, який відображається у консенсуальному постнекласичному теоретичному конструкті, будується на підставі вимог та відображає спрямованість ноосферного розвитку.

Ключові слова: географічна оболонка, онтологія, онтологічний статус, агрофілософія, світогляд, ноосфера, біосфера, соціоприродна система, постнекласична раціональність

Вступ.

У наш час агросфера виступає одним з найважливіших елементів географічної оболонки. Вона займає 30 % суходолу. Багатокомпонентна (природна, соціальна, екологічна, економічна, антропологічна, техногенна) сутність агросфери дає можливість розглядати її як соціоприродну систему з людиноцентричною спрямованістю. Таке особливе онтологічне (буттєве) становище агросфери робить актуальним визначення її статусу в контексті географічної оболонки та особливостей її включення у сучасне трансдисциплінарне наукове пізнання в якості онтологічного і гносеологічного об'єктів. Аналіз знання про агросферу з позицій агрофілософії дозволяє констатувати, що таке знання є частиною постнекласичної картини світу, має загальносвітоглядне значення.

З позицій сучасної екологічної кризи набуває актуальності включення знання про агросферу в загальнонаукову та філософську картини світу як знання узагальненого, абстрактного і людиноспрямованого. Це можливо зробити на підставі агрофілософського підходу, який дозволяє не тільки визначити сучасний онтологічний статус агросфери та його атрибути, але й розкрити особливості побудови знання про агросферу як про особливий постнекласичний теоретичний конструкт. Філософський аналіз поняття «агросфера» постає надзвичайно актуальним, зважаючи на те, що в наш час не існує єдиної теорії агросфери, а також єдиного підходу до її визначення.

Виникнення такого конструкту на базі постнекласичної науки та філософії надає знанню про агросферу й культурологічного сенсу, робить його таким, що містить не лише прикладне та конкретно науково значення, але й несе життєві смисли. Визначення онтологічного і теоретичного статусу «агросфери» робить її метанауковим поняттям, а не тільки поняттям аграрних наук, надають йому філософичності, дозволяють розглядати агросферу не просто як сферу, де розгортається біологічно обумовлене виробництво, а в якості фундаменту розвитку цивілізації. У пізнавальному контексті агросфера виступає як консенсуальний постнекласичний теоретичний конструкт, що відображає властивості її онтологічного статусу.

Актуальність.

У наш час агросфера виступає одним з найважливіших компонентів географічної оболонки Землі. Особливе онтологічне (буттєве) становище агросфери робить актуальним визначення її статусу в контексті географічної оболонки як онтологічного об'єкту та розкриття особливостей конструювання знання про цей об'єкт на підставі постнекласичної раціональності, що включає таке узагальнене, абстрактне, людиноспрямоване знання в загальнонаукову та філософську картини світу.

Мета статті – визначення онтологічного статусу агросфери, який знаходить теоретичне відображення у конструюванні нового знання про неї на підставі постнекласичної наукової раціональності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Результати дослідження агросфери с позицій постнекласичної наукової раціональності представлені у працях багатьох українських та зарубіжних вчених.

Постнекласична наука, яка розвивається протягом останніх сорока років, робить предметом своїх розвідок складні динамічні системи, що здатні до самоорганізації, включаючи людину, і постають небайдужими до її виживання (Ткаченко, & Яремчук, 2023). Однією з таких динамічних систем є агросфера. М. Лобас, В. Россоха, Д. Соколов досліджували шляхи економічного розвитку агросфери, встановили етапи її технологічного розвитку (Лобас, Россоха, & Соколов, 2016). О. Шулга надала обґрунтування методології дослідження трансформації економічних відносин в межах агросфери с позиції системного підходу (Шулга, 2018). А. Бурляй висловив думку про те, що економічний та екологічний підходи до агросфери як окремі напрямки її дослідження вичерпали себе, що вказує на потребу їх інтеграції (Бурляй, 2019). І. Тимошук та О. Хаєцька зазначили соціально-екологічну спрямованість розвитку агросфери (Тимащук, & Хаєцька, 2022). Представлені підходи вказують на те, що «агросфера» як феномен не може бути досліджена в межах класичної онтології, яка закріплювала об'єкти за конкретними сферами буття та виступала обґрунтуванням їх пізнавальної відповідності конкретним наукам. Проблему створення нової бізнес-філософії щодо використання нетрадиційних технологій розвитку агросфери розглядали К. Лю, П. Фаллер, Б. Дракефор (Lu, Failler, & Drakefor, 2023).

Р. Наконечний та А. Копитко розкрили особливості впливу органічного виробництва на розвиток агросфери (Наконечний, & Копитко, 2022).

Ж. Ванг, К. Сун та Л. Соу в процесі дослідження мікроеволюції агросфери показали динамічний механізм еволюції філософії бізнесу, що дозволяє комплексно змінювати аграрний простір на підставах комерціалізації та збереження довкілля (Wang, Sun, & Zou, 2022). Х. Аморочо-Даза, П. ван Дер Заг, Р. Ж. Сузнік зосередили увагу на значенні етичного підходу до розвитку агросфери на підставі сталого розвитку та прав людини (Amoroch-Daza, van der Zaag, & Sušnik, 2023). І. Петрунко, І. Грабчак, Т. Власенко, Е. Петрова, Л. Стрикса наголошували, що розвиток агросфери безпосередньо залежить від соціальних та психологічних факторів (психологічної упередженості), міграційних процесів, доступу населення до ресурсів (Petrunenکو, Grabchuk, Vlasenko, Petrova, & Strikha, 2021). С. Єкимов, В. Пуртов, І. Буряк, Д. Кабаченко, А. Полторак розкрили

включеність виробничої діяльності в агросфері у соціокультурні, екологічні, політико-правові, соціально-економічні, демографічні процеси, що робить управління виробничим процесом в агросфері на рівні підприємства комплексним (Yekimov, Purtoy, Buriak, Kabachenko, & Poltorak, 2021).

Результати дослідження.

Термін «онтологія» в класичному розумінні означає філософське вчення про буття. Однак сучасні неklasичні підходи до онтології надають додаткові трактування цьому терміну. Під онтологією також розуміють розділ конкретної науки, який досліджує типи та структуру об'єктів, які вивчаються, їх атрибути, відношення та процеси, що в них відбуваються. Онтологія - вчення про все, що існує в світі у відповідності з теоретичними ідеями, визнаннями сучасною наукою. Онтологія, що відноситься до конкретної області дослідження, відображає уявлення по відношенню до об'єкта дослідження. Базова онтологія необхідна для формулювання теоретичних тверджень при створенні цілісної системи знань. Якщо класична онтологія була спрямована на об'єктивний пошук походження світу, його явищ та першопричин існування, то неklasична сучасна онтологія визнає відносність, суб'єктивність та конструйованість своїх теоретичних побудов. Сучасна методологія науки («теорія парадигм» Т. Куна, «дослідницькі програми» І. Лакатоса) визнає фундаментальну роль онтології в науковій теорії. Наукова практика спирається на трансцендентальне розуміння фізичного буття в тій галузі, яка визначає методологію та концептуалізацію науки.

Найфундаментальнішим, тобто найбільш узагальненим, універсальним, абстрактним об'єктом дослідження аграрних наук є агросфера. Саме це ставить питання про онтологічний статус агросфери, її структуру та атрибути. Онтологічний статус агросфери знаходить відображення у визначеннях. Агросферу можна визначити як частину географічної оболонки, де безпосередньо розгортається праця людства з метою виробництва продуктів харчування та промислової сировини органічного походження. В. Морозов, К. Лисогоров, Н. Шапоринська відзначають, що агросфера – це новоутворена складова біосфери, що знаходиться під постійним антропогенним впливом та є головним джерелом забезпечення населення продовольством і сировиною, а також середовище існування значної частини населення (Морозов, Лисогоров, & Шапоринська, 2007). А. Полбовий визначив агросферу як продукт сільськогосподарської діяльності людини, глобальну екосистему, що об'єднує територію земної поверхні, перетворену сільськогосподарською діяльністю людини (Полбовий, 2017). Отже, агросфера – це місце зустрічі природи та господарювання людини. А. Прищепа показала, що поняття «агросфера» з часом зазнало сутнісних змін. Спочатку під агросферою

розуміли лише сільськогосподарські угіддя (Прищепа, 2013). Людина розглядалася як така, що знаходиться на вершині екологічної піраміди та зацікавлена у її максимальній продуктивності. Розгляд агросфери зводився до вивчення різного роду агросистем, їх продуктивності та деградації.

Сучасна неklasична наука розглядає агросферу як складну відкриту систему, основою якої є природні екологічні системи, а основною геологічною силою, яка трансформує їх розвиток, є людина.

Першими термін «агросфера» почали використовувати екологи, географи та біологи (переважно як синонім терміну «агроекосистема»), пізніше – економісти, хоча без чіткого формулювання складу, структури та функцій явища. В економічних науках під агросферою найчастіше розуміють економіку сільського господарства. У вітчизняній науці цей термін з'явився завдяки О. Созінову (1999). Агросфера також розглядається як категорія аграрного права, що відображає такі явища: об'єкти аграрних правовідносин, певне коло їх суб'єктів та сферу реалізації аграрних прав та обов'язків (Курман, 2014). Представники агроекології до складу агросфери включають сільськогосподарське виробництво, сільське населення і сільські території (агрolandшафти) (Фурдичко, Дребот, Дем'янюк, Ткач, & Бунас, 2022).

В Україні на долю агросфери приходить 70 % території. Агросфера постає одночасно реальним соціоприродним об'єктом макrorівня та теоретичним конструктом, що має філософсько-онтологічний зміст. На сьогодні агросфера є об'єктом дослідження не тільки аграрних і економічних наук, а й агрофілософії. Цілісне дослідження агросфери в межах аграрних наук є проблематичним з ряду причин. По-перше, такі дослідження потребують міждисциплінарного підходу, по-друге, галузеві аграрні науки не виявляють достатнього інтересу до онтологічної проблематики, по-третє, в аграрних дослідженнях завжди домінував і домінує емпіризм та позитивізм. Тому саме в межах агрофілософії може бути сформоване системне і комплексне розуміння агросфери.

Філософська онтологія досліджує універсальне буття, а агрофілософська онтологія досліджує буття об'єктів та явищ агросфери, їх діапазон, зміст, природу та інші характеристики. Для аграріїв онтологія агросфери відображається в їх основних переконаннях відносно агросфери, у базових визначеннях її існування (Попова, 2012, с. 73). Наприклад, з яких елементів складається агросфера? Які з них є матеріальними, а які – духовними? Які природні, антропологічні, технічні складові вони включають? Як вони поєднуються? Які принципи лежать в основі функціонування та змін об'єктів агросфери? Якою є природа причинно-наслідкових зв'язків цих процесів? Як розвивається агросфера?

У першу чергу, онтологія агросфери відображає світогляд аграріїв на теоретичному рівні. Тобто агросфера – це частина буття, яка має свій власний діапазон та відрізняється від інших складових буття. Відсутність єдиного підходу до визначення агросфери в теоретичній літературі з аграрних наук свідчить про те, що діапазон поняття «агросфера» та його зміст розпливчаті, постійно змінюються по мірі розвитку самої агросфери та уявлень про неї. Не визначено чітко, чи є агросфера «географічним об'єктом», «ландшафтом», «регіональною відмінністю», «соціоприродною системою взаємодії людини та навколишнього середовища». Зміст, діапазон та природа явищ, що відображаються у наукових поняттях, мають принципове світоглядне значення для розуміння суті агросфери. Згідно з онтологічним аргументом У. Куайна, теоретично, «питання про онтологічні орієнтири теорії – це питання про те, що згідно з цією теорією існує». Відповідно, онтологія агросфери – це, перш за все, питання про те, що являє собою агросфера.

Особливістю онтологічного статусу агросфери є те, що вона виступає штучним об'єктом, тобто доцільним, раціональним результатом впливу суспільства на природу. Цей об'єкт знаходиться в єдиному просторі з техносферою, соціосферою та біосферою, має з ними не тільки взаємопов'язані, але й спільні елементи, що підпорядковані закономірностям географічної оболонки. У межах агросфери відбувається рекурсивна взаємодія, що спрямована на підтримку певної динамічної рівноваги, яка постійно порушується. Таким чином, агросфера виступає як складне, багаторівневе та мозаїчне утворення. Вона постає об'єктом дослідження багатьох природничих, аграрних і навіть соціальних наук, кожна з яких творить для неї свій онтологічний опис, тобто агросфера є об'єктом полідисциплінарним та міждисциплінарним. Як онтологічний об'єкт агросфера знаходиться у безперервному розвитку, оскільки змінюється навколишнє середовище та аграрні технології. Сучасна агросфера розвивається у відповідності зі спрямованими людиною речовинно-енерго-інформаційними потоками, виступає однією з просторових форм буття людини. Вона одночасно підкорюється фундаментальному закону генетико-інформаційної єдності життя, має свою генетичну пам'ять. (Сонько, Гурський, Мельник, Найчук, & Хоменко, 2023).

Як географічний об'єкт агросфера характеризується дискретністю. Інтегральна дискретність агросфери припускає диференціацію її цілісності на цілісні ж частини, які обумовлені регіоналізацією та локалізацією таких частин у конкретному географічному просторі. А.П. Бурляй наголошує на тому, що все, пов'язане з аграрною практикою, тобто з агросферою, є похідним від біосфери (Бурляй, 2019).

Конкретний стан буття агросфери визначається такими елементами:

- людиною як замовником, виробником та споживачем продукції, що створюється в процесі конкретної технологічної діяльності;
- безпосереднім виробничим технологічним ядром – технологіями, виробничою діяльністю та продукцією;
- природним середовищем як фізичним простором діяльності, джерелом ресурсів, а також «вмістилищем» відходів;

Таким чином, агросфера виступає олюдненою природою. Природа, що олюднена, стає периферійним тілом людини, підпорядковується людській свідомості й усвідомлює себе у ній. Фактором, що забезпечує існування олюдненої природи є свідомо розумова діяльність людини. Завдяки діяльності людини агросфера носить історичний характер, а способом її існування є доцільна, свідомо, раціональна людська діяльність. Людина як особлива природна істота, разом із засобами та предметами своєї діяльності постає частиною агросфери.

У ході створення агросфери людина використовує такі види впливу на об'єкти природи:

- використання готових природних форм та процесів;
- зміну природних об'єктів, наслідком чого є створення форм, аналогічних природним;
- надання об'єктам нових якостей, що не впливають з їх внутрішнього саморозвитку.

Агросфера безпосередньо перетинається з техносферою, але відрізняється від неї більшим підпорядкуванням природним закономірностям. На ранніх етапах свого виникнення агросфера могла саморегулюватися. На сучасному етапі її функціонування збільшується відсоток невраїнованих процесів, відповідно, зростає потреба у керуванні ними. Неврівновага пов'язана з екологічною кризою, яку треба розглядати не тільки як кризу відносин людини з природою, скільки як кризу суспільних відносин і суспільної свідомості.

Дослідження агросфери з позицій агрофілософії не може не зважати на те, що агросфера є частиною ноосфери – такого еволюційного стану біосфери, при якому раціональна діяльність людства стає вирішальним фактором її розвитку. Ноосфера виступає частиною планети, охопленою розумною людською діяльністю, в результаті якої людина перетворює природу відповідно до своїх інтересів та включає у неї нові як природні, так і штучні явища. Ноосфера стає єдиним онтологічним підґрунтям для всіх можливих планетарних оболонок, які регулюються граничними динамічними рівновагами й спрямовуються єдиними світовими рівнями. Агросфера, включена у біосферні та ноосферні процеси, може як мати безперервно-континуальні частини, так і складатися з відокремлених одна від

одної частин, що включені в єдині резонансні процеси і кореляційні відносини елементів із різноманітних сфер буття: неживого, живого та духовного. В межах біосфери та ноосфери агросфера взаємодіє з усіма планетарними явищами, що замикаються в єдине ціле завдяки взаємодії самих різних процесів: потоки речовини переходять в енергетичні потоки, потім – в інформаційні, і навпаки. Все це призводить до утворення нообіогеосферних структур. У результаті, в агросфері можливі суміщення процесів випадковості й детермінізму, управління і самоорганізації, а також сприйняття цих процесів крізь категорії абстрактності та конкретності. Така реальність потребує неklasичного ставлення до людини як творця агросфери. Людина тут постає не лише суб'єктом зовнішнього впливу, а й одночасно частиною агросфери. Це надає агросфері таких якостей, як комунікативність і широка інформованість, робить агросферу не тільки матеріальним об'єктом, а й об'єктом духовним, частиною світової цивілізації.

Названі обставини зумовлюють потребу нового наукового підходу, нового наукового синтезу природничих, соціальних, технічних наук для вивчення складних процесів взаємодії неживої, живої та духовної сфер буття в процесі існування агросфери. Агросфера – дуже інерційна система. Вона існує, постійно змінюючись, вже 10 тисяч років, але її фундаментальні основи залишаються постійними, оскільки зумовлені закономірностями біосфери.

Як онтологічний об'єкт сучасної постнекласичної науки агросфера існує в єдності пізнавального та перетворюючого аспектів. Це викликано тим, що виникнення й становлення агросфери є результатом перетворення природи на підставі повсякденного і наукового пізнання, у свою чергу, безпосередній сучасний стан агросфери є об'єктом пізнання та перетворення. Внаслідок чого зростає значення агросфери як ідеалізованого наукового об'єкту для формування образу майбутньої аграрної реальності.

Як пізнавальний образ некласичної науки агросфера виступає в єдності матеріального та ідеального. Вона включена у наукове знання не безпосередньо, а опосередковано, шляхом трансформації в особливого роду репрезентант (схему дій, дієву модель, опис тощо), тобто як ідеальний замісник безпосереднього об'єкту. Оскільки агросфера являє собою перетворену природу та включає штучно створені елементи, то вона - єдність природного і штучного, що характерно для техногенних об'єктів. У нашому випадку, якщо в сферу дослідження включені природні процеси та закономірності, їх «природність» не є абсолютною, вона підпорядкована «штучності». «Штучність» агросфери проявляє себе в тому, що вона є продуктом людської активності, практики. Останнє перетворює форму, властивості та зв'язки предметів відповідно до тієї функції, яка потрібна людині. Природність

агросфери виявляє себе подвійно. По-перше, всі її штучні компоненти створюються з природних компонентів, які суспільний суб'єкт (людина) знаходить у зовнішньому природному середовищі, по-друге, природність агросфери в тому, що її функціонування є проявом того чи іншого закону природи.

Як об'єкт постнекласичної науки агросфера характеризується цілісністю, єдністю, що проявляється як єдність абстрактного та конкретного, матеріального та ідеального, природного та штучного, структурного та функціонального аспектів.

Проблема управління агросферою (або хоча б передбачуваності її трансформацій при запровадженні нових технологічних рішень) постає і філософською, й науково-практичною. К. Лю, В. Фаллер, Б. Дракефор. вказують на те, що сучасне керування агросистемами вимагає нової бізнес-філософії, яка б ґрунтувалася на фіскальній та фінансовій підтримці нових технологій, посиленні захисту довкілля та синергетичному розумінні розвитку (Lu, Failler, & Drakefor, 2023). Повнота дослідження потребує аналізу агросфери не тільки як пасивного об'єкта контролю, але й як активного фактору, що трансформує інші системи – як природні (біосфера та географічні оболонки Землі), так і антропогенні (суспільство і культура), а також аналізу людини як творця техногенних змін. В межах агросфери свідоме творення окремих соціоприродних систем та висока їх контрольованість поєднуються зі спонтанними процесами формування техноантропогенного середовища, яке не може бути зведено до суми технічних об'єктів і виробів. Агросфера скеровується не тільки раціональним та ірраціональним впливом людини, але й власними закономірностями.

С. Сонько, С. Шиян, Д. Василенко, зазначили, що соціоприродні системи розвиваються за власними законами, відмінними від законів розвитку природи і суспільства взятих окремо або механічно припасованих одне до одного (Сонько, Шиян, & Василенко, 2023). Такі системи існують як синергетичні утворення. Констатація цих фактів стала визнанням неможливості вивчати такі макрооб'єкти в межах класичного розмежування природничих і соціальних наук.

Як фундаментальній складовій буття географічної оболонки агросфері притаманні ряд властивостей, що породжують фундаментальні методологічні принципи її розуміння та керування процесів у ній. Серед них провідними є:

- телеологічний принцип, який розглядає агросферу з позиції цільової детермінованості її існування (така детермінованість продиктована антропогенним походженням агросфери);

- принцип включеності, який вимагає розглядати агросферу як частину систем більшого порядку – геосфери, біосфери та ноосфери та проводити її

оцінку щодо функціонування надсистем, частиною яких вона є;

- принцип еквіфінальності, який вказує на те, що система може досягнути кінцевого стану за різних початкових умов та різними шляхами;

- принцип розвитку, що вказує на необхідність урахування історії розвитку системи та наявних тенденцій для встановлення фундаментальних закономірностей її існування;

- принцип невизначеності, що передбачає існування випадковостей та ймовірностей у розвитку системи;

- принцип коеволюції природи і суспільства, який підкреслює взаємозумовленість їх розвитку.

А. Прищепа продемонструвала конструкторський підхід до агросфери, який відображає типову методологію дослідження соціоприродного об'єкту, що характерно для постнекласичних наук. Її методологічна позиція є трансдисциплінарною. Вона виділяє такі системні характеристики агросфери, що виступають теоретичними конструктами: складність, ієрархічність, структурність, цілісність, самоорганізація, відкритість. Предметом дослідження А. Прищепи постає агросфера зони впливу урбосистем, проте можна стверджувати, що специфіка агросфери України, й не тільки України, полягає в тому, що вона майже цілком знаходиться під впливом урбосистем, оскільки міські поселення знаходяться безпосередньо в оточенні агросфери (Прищепа, 2013, с. 35). Це дозволяє поширювати характеристики агросфери зони впливу урбосистем на всю агросферу. До таких характеристик можна віднести:

- складність, яка проявляється у багатофункціональності, багаторівневості та різноякісності системи (до складу агросфери відносяться екологічна, економічна, соціальна та інші системи нижчого рівня);

- відкритість (постійний обмін агросфери інформацією, речовиною та енергією із зовнішнім середовищем);

- цілісність (відокремлення певних елементів або привнесення інших може негативно сказатися на стані агросфери як системи);

- ієрархічність (тобто включення до агросфери підсистем різних рівнів);

- керованість на підставі інформаційно-кібернетичного механізму самоорганізації та провідній дії антропогенного впливу;

- динамічність у лінійному і циклічному часі.

Постнекласичні дослідження агросфери, спрямовані на потенційну оцінку ресурсів територій та їх проєктний розвиток, ґрунтуються на єдності соціального, природничого, антропогенно-виробничого, соціально-побутового, рекреаційного та екологічного підходів (Khitenko, Kovach, Karagodin, Hrushchynska, & Mykhalchenko, 2023). Комплексна

багатопротилежність використання людиною аграрного потенціалу біосфери породжує комплексну багатопротилежність дослідження агросфери (Baldwin, Hamerlinck, & McKinlay, 2023).

Необхідність визначення філософсько-методологічного підґрунтя вивчення агросфери викликана пошуком світоглядного орієнтиру та прагненням духовної досконалості й гармонізації соціоприродних відносин. Крім того, комплексний моніторинг стану агросфери має значення для прийняття політичних рішень владою, такі рішення стосуються життя значної кількості населення у багатьох країнах (Rajasekhara, Thangamani, Surendiran, Ganthimathi, Gomathi, & Satheesh, 2023).

Можна представити чотири рівня знання про агросферу, характерних для постнекласичних наук:

- чуттєвий, на якому представлені дані спостережень та експериментів;

- емпіричний, який представлений науковими фактами та законами;

- теоретичний, який представлений знанням про ідеальні об'єкти та їх властивості;

- метатеоретичний, який представлений фундаментальними теоріями, вписаністю знання про агросферу в наукову картину світу, філософським підґрунтям науки.

Агросфера як макроодиниця наукового знання відображає глобальний багатоаспектний об'єкт, що розвивається, тому для неї завжди буде характерна недовизначеність, а знання про неї завжди будуть характеризуватися неповнотою.

На сучасному етапі розвитку знання про агросферу, окрім рівнів, можна також виділити чотири змістовних компонента знань про неї: природничий, технологічний, соціоекономічний та антропологічний.

Природничий компонент представляє знання про агросферу як сукупність територій, де внаслідок дій людини функціонують переважно модифіковані форми живої речовини, спеціалізовані для трансформацій сонячної енергії у необхідну для існування людства продукцію.

Технологічний компонент знання про агросферу полягає у безпосередньо виробничих знаннях про методи господарювання з метою отримання аграрної продукції.

Соціоекономічний компонент знання про агросферу досліджує економічну архітектуру аграрної сфери виробництва, її інституційні засади, форми господарювання в аграрній сфері.

Антропологічний компонент знання про агросферу стосується знання про людину та людство як про рушійну силу розвитку агросфери. Підхід О. Попової, згідно з яким рушійною силою агросфери є селянство, здається вузьким. Цей компонент включає знання про цілі та цінності людства, що мотивують його до аграрного виробництва, про парадигми

природокористування, що існують на тому чи іншому етапі історичного розвитку та притаманні конкретній культурі чи цивілізації. Саме цей компонент відображає мету існування агросфери, надає знанням про неї соціокультурну цінність та розкриває соціокультурні інтереси людства стосовно аграрного виробництва.

Висновки.

Агросфера постає синтетичним конструктом неklasичної науки, породженим міждисциплінарністю. Проте вивчення агросфери набирає рис трансдисциплінарності. Трансдисциплінарність – це новий тип виробництва наукового знання, який являє собою гібрид фундаментальних досліджень, орієнтованих на здобуття істини, і досліджень, спрямованих на отримання корисного ефекту. На сьогодні не існує єдиної теорії агросфери. Це також є ознакою неklasичного та постнеklasичного знання: таке знання є плюралістичним, у ньому розмита границя між теоретичним та прикладним аспектами.

Включення до знання про агросферу антропологічного компонента надає йому філософичність і навіть робить його смисложиттєвим, бо в ньому надаються відповіді на питання про мету існування агросфери, формуються смисли її існування, надаються оцінки ефективності її розвитку не з боку технологій або економічної ефективності, а з боку задоволення потреб людини в контексті сталого розвитку природи та суспільства. Такий підхід призводить до появи філософії у вченні про агросферу.

Агросфера як трансдисциплінарний онтологічний об'єкт постнеklasичної науки є суб'єктивним конструктом, феноменом, що відображає її існування як складної соціоприродної системи, що формувалася протягом тисячоліть. Агросфера як феномен постнеklasичного знання виступає теоретичним конструктом, у формуванні якого беруть участь

економічні, природничі, технічні, соціальні та гуманітарні науки. Як цілісний феномен агросфера не може бути «розітнена» на аспекти, які б могли вивчати конкретні науки, як це було в добу розквіту класичних і навіть неklasичних наук.

Підходи до агросфери відображають контекстуальність сучасного наукового пізнання, навіть, його базову умовність й метафоричність, зумовлену суспільним дискурсом. Таке пізнання має соціокультурну обумовленість, оскільки викликається до життя не тільки виробничими чи науково-теоретичними потребами, а й усім комплексом потреб сучасного цивілізаційного розвитку. Агросфера як постнеklasичний науковий феномен все більше набуває консенсуального характеру, а істина про неї – соціального та експертного характеру. Таким чином, агросфера як теоретичний конструкт виступає ідеалізованим постнеklasичним образом реальності.

Подальшого розвитку потребує агрофілософський підхід до вивчення системотворчих зв'язків різних рівнів у межах агросфери, таких як екологічні, адміністративно-управлінські, агропромислові, трудові, культурно-побутові, виробничо-економічні. Також потребує дослідження постійна еволюція агросфери як явища культури, роль агросфери як компоненти матеріальної культури та фактора трансформації біосфери в ноосферу. Такі трансдисциплінарні та міждисциплінарні дослідження відкривають можливості вдосконалення шляхів сталого розвитку не тільки через подолання антропогенних проблем, але й через створення гармонійного механізму коеволюції природи і суспільства в межах єдиної глобальної соціоприродної системи. Агрофілософського осягнення потребують взаємодія свідомих та спонтанних факторів розвитку агросфери, обґрунтування використання поняття «агросфера» як категорії, що відображає гранично узагальнену характеристику буття.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Сонько, С. П., Шиян, Д. В., & Василенко, О. В. (2023). Розвиток концепції ноосферних екосистем в агроекологічних дослідженнях. *VII International Scientific and Practical Conference «Innovative scientific research»*. London: International Science Group.
- Бурляй, А. П. (2019). *Організаційно-економічні засади екологізації аграрної сфери економіки України*. (Монографія). Умань: "Сочінський М. М."
- Курман, Т. В. (2014). Агросфера як основа сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*, 197(2).
- Лобас, М. Г., Россоха, В. В., & Соколов, Д. О. (2016). *Управління інноваційно-технологічним розвитком агросфери*. Київ: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки».
- Морозов, В. В., Лисогоров, К. С., & Шапоринська, Н. М. (2007). *Геоінформаційні системи в агросфері*. (Навчальний посібник). Херсон: Вид-во ХДУ.
- Наконечний Р. А., & Копитко А. Д. (2022). *Філософія органічного виробництва і збалансованого природокористування*. (Навчально-методичний посібник). Львів: ЛНАУ.
- Полбовий, А. М. (2017). *Формування та функціонування агроекосистеми*. Одеса: Одеський державний екологічний університет.
- Попова, О. (2012). Агросфера: соціоекономічний зміст і засади сталого розвитку. *Економіка України*, 5, 73-84.

- Прищепа, А. М. (2013). Агросфера як об'єкт соціо-економіко-екологічного дослідження урбосистем. *Вісник НУВГП. Серія «Сільськогосподарські науки»: збірник наукових праць*, 2(62), 28-39.
- Созінов, О. О. (1999). Агросфера України (минуле, сьогодення, майбутнє). *Наукові записки НаУКМА*, 9(2), 381-384.
- Сонько, С. П., Гурський, І. М., Мельник, М. І., Найчук, А. О., & Хоменко, В. М. (2023). Носферогенез та екосистемні відносини: географічний підхід. Modern scientific trends and youth development. *Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference. Warsaw, Poland, July 25–28* (с. 93-100).
- Тимашук, І. Н., & Хаєцька, О. П. (2022). Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>
- Ткаченко, О., & Яремчук, О. (2023). Тенденції наукової раціональності в суспільстві новітніх технологій. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 47, 178-193. <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.11>
- Фурдичко, О. І., Дребот, О. І., Дем'янюк, О. С., Ткач, Є. Д., & Бунас, А. А. (2022). *Екологія агросфери*. (Підручник). Київ: DIA.
- Шульга, О. (2018). Проблеми формування методології дослідження трансформації аграрних відносин. *Економіка*, 1(196), 93-101. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/13>
- Amorocho-Daza, H., van der Zaag, P., & Sušnik, J. (2023). Ethical considerations of using system dynamics in participatory settings: a social-ecological-systems perspective. *System Dynamics Review*, 40(2), e1755 <https://doi.org/10.1002/sdr.1755>
- Baldwin, C., Hamerlinck, J., & McKinlay, A. (2023). Institutional support for building resilience within rural communities characterised by multifunctional land use. *Land Use Policy*, 132. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2023.106808>
- Khitrenko, T., Kovach, V., Karagodin, O., Hrushchynska, N., & Mykhalchenko, O. (2023). Environmental Assessment of Recreational Territories of Ukraine. In *Studies in Systems, Decision and Control* (pp. 353-371). https://doi.org/10.1007/978-3-030-87675-3_22
- Lu, K., Failler, P., & Drakefor, B. M. (2023). The development of seawater agriculture: Policy options for a changing climate. *Environmental Development*, 49. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2023.100938>
- Petrunencko, I., Grabchuk, I., Vlasenko, T., Petrova, E., & Strikha, L. (2021). Ensuring food security of eu countries in the context of sustainable development. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, 24(3), 1-12.
- Rajasekhara, B. L., Thangamani M., Surendiran R., Ganthimathi, M., Gomathi, B., & Satheesh, S. (2023). Construction and Integration of Knowledge Grid in Agricultural Information Management Services. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, 71(4), 359-370. <https://doi.org/10.14445/22315381/IJETT-V71I4P232>
- Wang, J., Sun, Q., & Zou, L. (2023). Spatial-temporal evolution and driving mechanism of rural production-living-ecological space in Pingtan islands, China. *Habitat International*, 137, 102833. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102833>

REFERENCES

- Amorocho-Daza, H., van der Zaag, P., & Sušnik, J. (2023). Ethical considerations of using system dynamics in participatory settings: a social-ecological-systems perspective. *System Dynamics Review*, 40(2), e1755. <https://doi.org/10.1002/sdr.1755>
- Baldwin, C., Hamerlinck, J., & McKinlay, A. (2023). Institutional support for building resilience within rural communities characterised by multifunctional land use. *Land Use Policy*, 132. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2023.106808>
- Burlyai, A. P. (2019). *Organizational and economic principles of greening of the agrarian sector of the economy of Ukraine*. (Monograph). Uman: "Sochinsky M.M."
- Conko, S. P., Shiyan, D. V., & Vasylenko, O. V. (2023). *Development of the concept of noosphere ecosystems in agroecological research. VII International Scientific and Practical Conference "Innovative scientific research"*. London: International Science Group.
- Furdychko, O. I., Drebota, O. I., Demyanyuk, O. S., Tkach, E. D., & Bunas, A. A. (2022). *Agriculture ecology*. (Textbook). Kyiv: DIA.
- Khitrenko, T., Kovach, V., Karagodin, O., Hrushchynska, N., & Mykhalchenko, O. (2023). Environmental Assessment of Recreational Territories of Ukraine. In *Studies in Systems, Decision and Control* (pp. 353-371). https://doi.org/10.1007/978-3-030-87675-3_22
- Kurman, T. V. (2014). Agrosphere as the basis of sustainable development of agricultural production. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Law*, 197(2).
- Lobas, M. G., Rossokha, V. V., & Sokolov, D. O. (2016). *Management of innovative and technological development of the agricultural sector*. Kyiv: National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy".
- Lu, K., Failler, P., & Drakefor, B. M. (2023). The development of seawater agriculture: Policy options for a changing climate. *Environmental Development*, 49. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2023.100938>
- Morozov, V. V., Lysogorov, K. S., & Shaporynska, N. M. (2007). *Geoinformation systems in agriculture*. (Study manual). Kherson: Department of the KhSU.
- Nakonechnyi R. A., & Kopytko A. D. (2022). *The philosophy of organic production and balanced use of nature*. (Educational and methodical manual). Lviv: LNAU.
- Petrunencko, I., Grabchuk, I., Vlasenko, T., Petrova, E., & Strikha, L. (2021). Ensuring food security of eu countries in the context of sustainable development. *Journal of Management Information and Decision Sciences*, 24(3), 1-12.
- Polbovy, A. M. (2017). *Formation and functioning of the agroecosystem*. Odesa: Odesa State Environmental University.
- Popova, O. (2012). Agrosphere: socio-economic content and principles of sustainable development. *Economy of Ukraine*, 5, 73-84.

- Prishchepa, A. M. (2013). Agrosphere as an object of socio-economic-ecological research of urban systems. *Bulletin of the NUVHP. Series "Agricultural sciences": collection of scientific papers*, 2(62), 28-39.
- Rajasekhara, B. L., Thangamani M., Surendiran R., Ganthimathi, M., Gomathi, B., & Satheesh, S. (2023). Construction and Integration of Knowledge Grid in Agricultural Information Management Services. *International Journal of Engineering Trends and Technology*, 71(4), 359-370. <https://doi.org/10.14445/22315381/IJETT-V71I4P232>
- Shulga, O. (2018). Problems of forming the research methodology of the transformation of agrarian relations. *Economy*, 1(196), 93-101. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/196-1/13>
- Sonko, S. P., Gurskyi, I. M., Melnyk, M. I., Naychuk, A. O., & Khomenko, V. M. (2023). Nosferogenesis and ecosystem relations: a geographical approach. Modern scientific trends and youth development. *Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference. Warsaw, Poland, July 25–28* (pp. 93-100).
- Sozinov, O. O. (1999). Agrosphere of Ukraine (past, present, future). *Scientific notes of NaUKMA*, 9(2), 381-384.
- Tkachenko, O., & Yaremchuk, O. (2023). Trends of scientific rationality in the society of the latest technologies. *Studies in the humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobysk State Pedagogical University. Series "Philosophy"*, 47, 178-193. <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.11>
- Tymashchuk, I. N., & Khayetska, O. P. (2022). The influence of the agrarian sector of the economy on the sustainable development of rural areas. *Economy and society*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>
- Wang, J., Sun, Q., & Zou, L. (2023). Spatial-temporal evolution and driving mechanism of rural production-living-ecological space in Pingtan islands, China. *Habitat International*, 137, 102833. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102833>
- Yekimov, S., Purtov, V., Buriak, I., Kabachenko, D., & Poltorak, A. (2021). Improving the efficiency of corporate management of agricultural enterprises. *E3S Web of Conferences*, 262, 03001. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202126203001>